

UDK 327.39:316.75
316.42.063.3:316.75
504.03:316.42.063.3

Pregledni članak.
Primljeno: 21. 04. 2010.
Prihvaćeno: 21. 06. 2010.

GLOBALIZAM – IDEOLOGIJA GLOBALIZACIJE?

Anita Bušljeta

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Područni centar Gospić
Trg S. Radića 4/1
53 000 Gospić
e-mail: Anita.Busljeta@pilar.hr

Sažetak

U ovom se radu polazi od jedne općenite teze kako je globalizam, bez obzira na to predstavlja li ideologiju kakve su to bile one tokom XX. stoljeća, na čijim je temeljima nastajao, ili tek neodređeni skup ideja, utjecao, zajedno s krovnim pojmom globalizacije, na svjetska događanja posljednjih nekoliko desetljeća, i to na društvenom, ekonomskom, političkom i kulturnom području. Naglasak je stavljen upravo na ekonomsko i političko područje.

Smatrajući potrebnim upoznati ideologije koje predstavljaju svojevrsnu preteču globalizma ukratko su objašnjeni sljedeći pojmovi: liberalizam i neoliberalizam, konzervativizam i neokonzervativizam te socijaldemokracija i njezine suvremene varijante objavljene pod nazivom politike trećeg puta.

Nastojeći objasniti globalizam kao svojevrsnu ideologiju današnjice ponajviše su upotrijebljeni radovi Manfreda B. Stegera, točnije njegove osnovne ideološke tvrdnje, kojima on »dokazuje« globalizam kao ideologiju, kao i radovi J.E. Stiglitz, te U. Becka. Sasvim je neizbježno bilo govoriti i o terorizmu kao novoj globalnoj prijetnji, ali i načinu na koji je »upotrijebljen« kao uporište za nove ideološke ideje.

Naposljetku, predstavljen je ekologizam kao moguća alternativa sveprisutnom zagađenju našeg planeta, uglavnom uzrokovanom nekontroliranim rastom, kako stanovništva tako i industrije potpomognute novim tehnološkim »rješenjima«.

»Četvrti svijet« spomenut je tek da bi se naglasilo različito shvaćanje toga pojma, pri čemu je naglasak na našoj mogućnosti izbora, kao i izostanku te mogućnosti stvarnih pripadnika četvrtog svijeta.

Konačno je zaključeno kako globalizam predstavlja posebnu vrstu suvremene ideologije, čija je moć, osim u moćnim akterima i društvenim grupama koje ga promiču, u tome što on, kombinirajući različite segmente dosadašnjih ideologija, postaje moćno ideološko sredstvo primjenjivo gotovo na čitav svijet.

Ključne riječi: ideologija, ekologizam, globalizacija, globalizam, neoliberalizam, neokonzervativizam, terorizam

1. UVODNA RAZMATRANJA

Govoriti o ideologijama XX. stoljeća ili konkretno o ideologiji s kraja XX. i početka XXI. stoljeća, predstavlja široko, izrazito delikatno, tematsko područje. Usprkos tomu, ovaj će se rad pokušati bazirati na sliku globalizacije u posljednja dva desetljeća i njezi-

nu aktualnu ideologiju koja joj omogućuje o(p)stanak. Navedeno je ujedno i okosnica izlaganja koje slijedi.

Globalizacija, uobličena u niz procesa, počiva na stanovitom imaginariju, ideologiji, koja oblikuje igru svjetske ekonomske i političke moći. Nije nam cilj utvrđivati je li globalizam uistinu »prava«¹ ideologija ili ne, više ćemo se usmjeriti prema onome od čega je on satkan, kakve ga ideje prožimaju, koje su ga ideologije nadahnule, drugim riječima, cilj ovoga rada je prikazati što je to i u čemu se sastoji globalizacijska ideologija, bez obzira na to uklapa li se ona u kalup ideologija koje su strogo definirane kao takve. U tom smislu, možemo tvrditi kako je globalizam čvrsto vezan uz globalizaciju, bez obzira predstavlja li ideologiju u punom smislu, ili će to tek postati. O globalizmu kao ideologiji već je, naravno, pisano, o čemu će i biti riječi, premda pojam kao takav ne mora nužno pripadati skupu pojmova vezanih uz ideologiju.²

Upuštanje u raspravu o ideologijama pomalo obeshrabruje, pa postoji opasnost od naprečac donesenog zaključka kako je ideologijama kraj i kako se o njima više ništa važno nema za reći ili napisati. Ipak, Daniel Bell kao i ostali autori koji na tu temu pišu ne bi se složili s rečenim.³ Naime, i u ovom bi slučaju priča o kraju bila samo još jedna »velika priča o kraju velikih priča« (Kalanj, 2000:133). Objava kraja ideologije idealno se uklapa u postmoderni endizam, kojeg možemo definirati kao kraj svega i svačega. Međutim, bez obzira na to slijedimo li Fukuyaminu tezu o kraju povijesti ili ne, moramo uzeti u obzir kako povijesna stvarnost prkosi zamislima o kraju povijesti, pa bi samim tim i ideološka stvarnost mogla prkositi objavama o kraju ideologije (Kalanj, 2000:133-135). Prije definiranja najvažnijih pojmova vezanih uz dotičnu temu, potrebno je imati na umu »Mannheimov paradoks«⁴, kao i Bourdieuov »postulat znanstvenog aktivizma pred zavodljivim izazovima ideologije«, koji glasi »misлити ideologiju a da se ne misli ideološki« (Kalanj, 2000:147). Upustimo se dakle u raspravu o globalizmu, povezujući s njim sve one ideologije koje su »pomogle« u njegovu oblikovanju.

Premda je tvorac pojma »ideologija«, Destutt de Tracy, imao na umu stvaranje »sveobuhvatne znanosti o čovjeku«, smatrajući kako je prosvijećena umnost dospjela do razine kada može oblikovati takvu znanost (Kalanj, 2000:136), mi ćemo se usredotočiti na

1 Pod »pravom« ideologijom misli se na one koje su kao takve definirane, primjerice liberalizam ili konzervativizam.

2 Rodin objašnjava globalizam na sljedeći način: »globalizam, ali ne kao teorija, ili ideologija interesnih socijalnih skupina, nego kao hermeneutička situacija u koju smo uglavinjali i koja pogađa sve skupa. To stanje izaziva stalnu tjeskobu kao egzistencijalno nahodjenja suvremenog čovjeka« (Rodin, 2004:9). Rodin u svojim radovima globalizam ne shvaća kao ideologiju. Pitajući se što je globalizam uopće, odgovara sljedeće: »Globalizam nipošto nije rezultat primjerice, ozbiljenja, implantacije kapitalizma, tehnopola, povijesti čovječanstva i nacionalne države na čitav globus, nego globalni susret tih europskih struktura sa životnim stilovima drugih kultura, dakle rezultat semantičke iritacije različitih kultura« (Rodin, 1999:99). Globalizam se, u ovom slučaju, više veže uz kulturnu dimenziju globalizacije.

3 Niz varijacija na temu o kraju ideologija pokrenulo je djelo »The end of ideology« Daniela Bella iz 1960. godine (Kalanj, 2000).

4 »Sam naš diskurs o ideologiji već je uključen u ideologiju« (Kalanj, 2000:147).

moderniju varijantu te definicije, koja na realniji način objašnjava ideologiju, a svrstana je u jednu posebnu sociologiju, sociologiju znanja. »Ideologija se odnosi na bilo koji niz uvjerenja, u rasponu od znanstvenog znanja, preko religije do svakodnevnog poimanja primjerenog ponašanja, bez obzira jesu li ta uvjerenja točna ili pogrešna« (Abercrombie et al, 2008). Ista definicija nastavlja kako su spomenuta uvjerenja društveno determinirana i dodaje da neki čimbenici mogu biti važniji, spominjući kao primjer ekonomiju, koja je upravo onaj čimbenik koji će biti od velike važnosti u daljnjim razmatranjima. Za istaknuti je kako će u ovom radu naglasak biti stavljen na tzv. političke ideologije, one koje predstavljaju »skup ili sustav političkih ideja, institucionalizirani okvir koji okuplja različite ideje i daje im određeno značenje« (Ravlić, 2003:15). Karakteristično političkim ideologijama svakako je »specifično konfiguriranje ideja i pojmova u kojima su obuhvaćeni pojmovi s jasnim i neosporivim značenjima, a koji inače, izvan određenih ideoloških grozdova imaju različita i osporiva značenja« (Ravlić, 2003:15).

Ono što Teun A. van Dijk naziva »novim shvaćanjem ideologije« glasi ovako: »Ideologije se mogu jezgrovito definirati kao osnova društvenih predodžbi koje dijele pripadnici neke skupine. To znači da ideologije omogućuju ljudima kao pripadnicima skupine organizirati mnoštvo društvenih uvjerenja oko onoga što je za njih dobro ili loše, ispravno ili pogrešno, i u skladu s tim djelovati« (van Dijk, 2006:21).

Poželjno bi bilo osvrnuti se i na one ideologije koje su obilježile prethodna povijesna događanja, i koje su, čini se, pripomogle u stvaranju jedne nove vrste ideologije, globalizma. Premda nije sasvim jasno je li došlo do stvaranja nove ideologije ili je riječ o »pregrupiranju već postojećih snaga«, uzet ćemo globalizam kao novi *-izam*, kao moguću ideologiju sadašnjeg i budućeg vremena.⁵

Prema tome, uži je cilj ovog izlaganja predstaviti globalizam kao suvremenu ideologiju, utkanu u političke, ekonomske, kulturne pore suvremenog globalnog društva, s naglaskom na institucionalistička i klasna poimanja međunarodnih odnosa. Stvaranju globalizma svakako su pridonijeli politički sustavi koji i danas egzistiraju, u ponešto izmijenjenom obliku. Naime, radi se o liberalizmu i konzervativizmu, odnosno o neoliberalizmu i neokonzervativizmu. Potrebno je spomenuti još i socijalizam, ali tek u smislu važnog čimbenika za bržu preobrazbu liberalizma u neoliberalizam.

Liberalizam predstavlja ideologiju za čije je »buđenje« zaslužan R.A. Hayek, koji je u svojoj knjizi *The Constitution of Liberty* objavljenoj 1960. naglasio važnost slobodnog tržišta, vladavine zakona i ograničene uloge države (Ravlić, 2003:46). Na njegove ideje nadovezuje se Milton Friedman, promovirajući ideje individualizma, laissez-fairea, slobodnog tržišta i minimalne države, a istodobno kritizirajući socijalnu državu, njezin birokratizam i intervencionizam. Neoliberalizam pronalazi plodno tlo u bivšim komunističkim državama srednje i istočne Europe. Upravo su zbog toga događaji 1989.-1990. shvaćeni kao pobjeda liberalizma nad komunizmom (Ravlić, 2003:47-48). Konceptualna jezgra liberalizma općenito, pa tako i ovog modela, je sloboda, osobna, politička i

⁵ Manfred B. Steger u svojim radovima tvrdi da je globalizam uistinu ideologija današnjice, argumentirajući navedeno dekontestacijskim tvrdnjama. O tome će još biti riječi.

ekonomska. Na ovu se jezgru nadovezuje ideja o privatnom vlasništvu, jer ne možemo biti slobodni ako ne vladamo svojim vlasništvom. Kada su zadovoljena ova osnovna dva uvjeta za pretpostaviti je da napokon kontroliramo vlastitu sudbinu. Ipak, ne treba zaboraviti ni ideju o samoregularajućem tržištu, koje se prikazuje kao »moderni bog« suvremenog društva (Ravlić, 2004).

Sredinom 1990. ideja samoregularajućeg tržišta dovodi neoliberalizam do izjednačavanja s ekonomskim liberalizmom, a naziva ga se još i »ideologijom divljeg, antisocijalnog kapitalizma« (Ravlić, 2003:48). Međutim, moćna ideologija kapitalizma nije krhak i bespomoćan sustav ideja. Svoju je buduću egzistenciju pronašla u novim oblicima tzv. socijalnog liberalizma, najčešće nazivanim »politike trećeg puta«⁶. Individualna se inicijativa povezuje s većom socijalnom osjetljivošću, a na istu razinu postavlja se individualna autonomija i život u zajednici (Ravlić, 2003:48).

Dok su temeljni elementi liberalizma sloboda, tolerancija, jednakost, vlasništvo, individualizam, država i konstitucionalizam (Ravlić, 2003:39-43), konzervativna ideologija, koja »kada su ugroženi temelji društva podsjeća ljude na nužnost nekih institucija i poželjnost postojanja drugih«, kao temeljne elemente predstavlja poredak, autoritet, ljudsku nesavršenost, tradiciju, organicizam, religiju, domoljublje, vlasništvo (Ravlić, 2003:97-101). Da bi se najjednostavnije definirao konzervativizam poslužiti ćemo se riječima Samuela Huntingtona koji 1975. godine konstatira sljedeće »konzervativizam je sustav ideja koje služe za obranu uspostavljenih institucija kad su one izvrgnute temeljitom napadaju« (Ravlić, 2003:96). Još dodaje kako se dotična ideologija pojavljuje u povijesti isključivo kada se radi o velikim političkim previranjima. Moguće je, makar teoretski, napraviti poveznicu između pojave neokonzervativizma i sve bržih promjena tokom posljednjih nekoliko desetljeća našeg vremena. Ovu je ideju sigurno iskoristio donedavni predsjednik SAD-a G.W. Bush povezavši slobodno tržište, jaku državu i »sveopću brigu za sigurnost« u jednu novu sintagmu nazvanu liberalnim konzervativizmom. Socijalizam kao ideologija i previše je puta »opjevan« na našim prostorima, stoga ga nije potrebno posebno predstavljati. Dovoljno je reći kako se oblikovao u XIX. stoljeću kao oponent individualizmu i liberalizmu, zalažući se za podruštvljenje, bratstvo, jednakost i slobodu⁷. Socijaldemokracija ili demokratski socijalizam predstavlja svoje-

6 Teorijske temelje politike »trećeg puta« postavio je Anthony Giddens u knjizi *Treći put - Obnova socijaldemokracije*. »Treći put« pojam je koji koristi A. Giddens u spomenutoj knjizi, povezujući ga s »novom« socijaldemokracijom; S. Ravlić pak koristi pojam socijalni liberalizam. Radi lakšeg razumijevanja mi ćemo se ograničiti na Giddensovu percepciju dotičnog pojma, oslanjajući se na njegovu definiciju istoga: »Treći put na nov način određuje odnos pojedinca i zajednice te definira prava i obveze. Njegov sadržaj je briga za društvenu pravdu, on potiče društveno uključivanje i podupire aktivno civilno društvo u kojem država i zajednica djeluju u partnerstvu. On traži oživljavanje građanske kulture i traži sinergiju javnog i privatnog sektora, koristeći dinamizam tržišta ali s obzirom na javni interes. Politika trećeg puta predstavlja obnovu socijaldemokracije« (Giddens, 2000; prema: Kregar, 2000). Iako ga Ravlić smatra svojevrsnom »strujom« liberalizma, Giddens »treći put« karakterizira kao »obnovu socijaldemokracije« pa ćemo ga tako i predstaviti; premda je teško jasno razlučiti gdje završava jedan sustav ideja, a gdje počinje drugi.

7 Naglasak je tu na jednakosti i slobodi u klasnom, a ne individualnom smislu.

vrstu alternativu neokonzervativnim i neoliberalnim idejama, iako bismo mogli reći da više i ne postoji jasna crta razgraničenja među navedenim ideologijama. Ipak, ova ideologija dominira u europskim socijaldemokratskim i socijalističkim strankama već duže vrijeme. Naglasak se stavlja na reformu i regulaciju kapitalizma, poistovjećujući se istodobno s demokracijom, pluralizmom i ljudskim pravima. Još se može pronaći pod nazivom »reformistički« ili »evolucijski socijalizam« jer nametanje vlastite ideologije i načina upravljanja vidi kao »rezultat mirnih, postupnih reformi kapitalističkog sustava i institucija« (Ravlić, 2003:144-153). »Globalna socijaldemokracija« također je sinonim za socijaldemokraciju. Najjači suparnici neoliberalnoj politici globalizacije drže kako je za postizanje pozitivnih rezultata potrebna i primjena određenog sklopa *javnih politika* – »široki spektar mjera koje promiču pozitivne a uklanjaju potencijalno negativne učinke kapitalizma« (Kalanj, 2007:141-142). Iz ovoga je vidljivo kako socijaldemokrati, jednako kao i liberali, vjeruju u kapitalizam u smislu »snažnog pokretača društvene dobrobiti«, ali uz već spomenute javne politike, više globalnog nego nacionalnog karaktera (Kalanj, 2007).⁸

Sada kada je objašnjena barem osnovna distinkcija ideologija i pojmova vezanih uz temu, potrebno je prijeći na nešto uži krug pojmova bitnih za ovaj rad. Konkretno će biti riječi o globalizaciji kao krucijalnom procesu koji je ponajviše obilježio XX. pa tako i početak XXI. stoljeća, globalitetu i globalizmu.

Prije svega, istaknimo glavnu tezu ovog teksta. Sažmimo ju na sljedeći način: globalizam je svojevrсна ideologija postmodernog svijeta čije ideje svakako utječu na događanja posljednjih nekoliko desetljeća, na društvenom, ekonomskom, političkom i kulturnom području. Naša će pažnja biti usmjerena na ekonomsko i političko područje. Pokušat ćemo prikazati sliku globalnog svijeta u kojem posebne interesne skupine, pomoću globalizacije kao procesa, pa prema tome i svojevršne ideologije utkane u nju, zadržavaju jedan osebujuć »status quo« u svoju korist, a naustrb ostalih, manje razvijenih dijelova svijeta.

Uvodna razmatranja završit ćemo Beckovom tezom o napredovanju globalizacije - naglašavajući kako »paradoksalnim bratimljenjem svojih protivnika globalizacija raste (Beck, 2004:364-365). Drugim riječima, globalizacija je, čini se, nezaustavljiv proces koji koristi »i jedne i druge«, ona »u svojem velikom trbuhu probavlja i počinitelja i protivnika« (Beck, 2004:366).⁹

⁸ O tzv. javnim politikama govori se i kao o obnovi socijaldemokracije, odnosno »trećem putu« (Giddens, 1999; 2000), kao što je već istaknuto.

⁹ Beck naime smatra kako je politički odgovor na globalizaciju kozmopolitiska država. A kozmopolitismo bi značilo priznavati kako jednakost tako i različitost. Prema tome, kozmopolitizam priznaje razlike, odnosno ne uklanja sve razlike, već mu je namjera upoznati i priznati drugoga (Pažanin, 2009). Ipak, postoji određeni problem, a to je ono što Beck naziva četirima paradoksima pobjede kozmopolitizma: otpor protiv globalizacije ubrzava je i ozakonjuje; globalizacija napreduje pomoću paradoksalnog bratimljenja njezinih protivnika; samougrožba zamjenjuje demokraciju; samoutemeljenje nadomješta demokraciju (Beck, 2004; prema: Pažanin, 2009:56). U daljnjem razmatranju globalizacije i globalizma bit će vidljiva određena podudarnost navedenih paradoksa s kontestacijskim tvrdnjama M. B. Stegera.

2. GLOBALIZACIJA I GLOBALIZAM – PROCES I IDEOLOGIJA

Krenut ćemo od Giddensove definicije globalizacije koja glasi: »intenzifikacija društvenih odnosa na razini svijeta koji povezuju udaljena mjesta na takav način da, ono što se lokalno dešava, biva omeđeno udaljenim događajima i, obratno, udaljeni događaji određeni su lokalnim zbivanjima. To je proces koji vodi redukciji zemljopisnih, prostornih i vremenskih faktora kao ograničenja razvoju društva. Rezultat je povećana percepcija svijeta kao cjeline te prilagođavanje društvenih razmišljanja i akcija preko razine nacionalnih i prema razini internacionalnih i globalnih sfera« (prema: Kregar, 2000).

Beck kada definira globalizaciju govori o dva pristupa »konkretizirana u sociološkim znanostima« - prema jednom globalizacija predstavlja »isprepletanje, međuovisnosti, točkova, identiteta i socijalnih mreža koje prekoračuju granice«, dok drugi ukazuje na »ukidanje prostora vremena koje omogućuju novi komunikacijski mediji« (Beck, 2004:9). Ono što je za ovaj rad važno svakako je Beckovo mišljenje da se »politički identitet i lojalnost više ne pokoravaju nacionalnoj monogamiji lojalnosti« (Beck, 2004:9). Isti autor nastavlja kako je globalizaciju potrebno shvaćati kao »povijesnu transformaciju«, stavljajući naglasak na moć svjetske unutarnje politike. Beck konstatira kako se »ukida razlika između nacionalnog i internacionalnog koja je bila bitna za dosadašnje gledanje na svijet« (Beck, 2004:9).

I J.E. Stiglitz kao najveću promjenu, negativnog predznaka, koju globalizacija donosi vidi upravo gubljenje važnosti nacionalnih država te jačanje međunarodnih institucija, kao i korporacija, pa konstatira kako »imamo nesavršen sustav svjetskog upravljanja bez svjetske vlade«, želeći pri tome upozoriti na nužnost stvaranja adekvatnih međunarodnih tijela kao postizanje ravnoteže između oslabljene nacionalne države i vrlo jakog tržišta gospodarstva (Stiglitz, 2009:306). Ivan Prpić u predgovoru zbornika radova *Globalizacija i demokracija* opisuje globalizaciju kao »proces kojim se uspostavlja povijesno novi tip sklopa mnogostrukih veza i prožimanja između i unutar država i društava koja tvore suvremeni svjetski sustav«, ovaj se proces prije svega uočava kao »privredno i društveno povezivanje, pa i prožimanje različitih privreda, društava i država«. Ono u čemu se većina autora slaže je činjenica da zbog globalizacijskih procesa dolazi do »deficita demokratske legitimacije« (Prpić, 2004), kao i do svojevrsnog prevladavanja države, naravno uz snažno gospodarsko povezivanje na svjetskoj razini.¹⁰

Vrlo slično i Manfred B. Steger označava globalizaciju: »pojam globalizacije omeđen je setom kompleksnih, ponekad kontradiktornih socijalnih procesa koji mijenjaju naše trenutne i aktualne socijalne uvjete bazirane na modernom sistemu neovisnih i samostalnih nacija-država« (Steger, 2005b:13).¹¹ Isti autor nastavlja kako većina teoretičara smješta svoju definiciju navedenog pojma unutar spomenutih granica, odnosno kao

¹⁰ Više o ovoj temi vidjeti u Stiglitz, 2009.

¹¹ Tekst »Ideologies of globalisation« Manfreda B. Stegera koristim u vlastitom prijevodu na hrvatski jezik, kao i tekst »From Market Globalism to Imperial Globalism: Ideology and Amerikan Power after 9/11«, istog autora.

»multidimenzionalni sklop socijalnih procesa, koji stvaraju, umnožavaju, povlače i pojačavaju svjetske društvene međuovisnosti i razmjene, dok u isto vrijeme potiču rastuću svjesnost među ljudima o ovisnosti između lokalnog i onog udaljenog, globalnog« (Steger, 2005b:13).

Za pretpostaviti je kako globalizacija predstavlja »kompresiju vremena i prostora bez presedana, kao rezultat političkih, ekonomskih i kulturnih promjena, ali i vrlo moćnih tehnoloških inovacija« (Steger, 2005b:13).

Prema navedenim definicijama možemo zaključiti kako se kada govorimo o globalizaciji očito radi o procesu, a sukladno tome M. Freedman naglašava kako ovaj pojam označava »niz procesa smještenih ispod jednog, poprilično nespretnog 'epiteta'« (Steger, 2005b:12).

Postoji nekoliko pojmova vezanih uz globalizaciju, a koje je potrebno razlikovati, iako ni u njihovu definiranju nema jasnog stava. Tako Cifrić, pozivajući se na Becka, piše sljedeće: »*globaliziranje* je proces, a *globalitet* empirijsko stanje današnjeg modernog čovječanstva. *Globalizam* (ideologija) je shvaćanje da svjetsko tržište u nekim aspektima nadomješta političku vlast nacionalne države« (Cifrić, 2009:260-261). Steger pak razlikuje *globalnost* kao »društveno stanje međuovisnosti i povezanosti« od pojma *globalizacija* koji predstavlja »niz društvenih procesa koji transformiraju naše trenutno društveno stanje u stanje globalnosti« (Steger, 2005c:8). Kako naglašava netom spomenuti autor, globalizacija je sporan koncept upravo zbog toga što ne postoji znanstvena suglasnost oko procesa koji predstavljaju bit globalizacije.¹² On navodi četiri procesa koje formira uvidom u radove aktualnih teoretičara globalizacije.¹³

Povodeći se i dalje Stegerovim tekstovima¹⁴, dotaknut ćemo se ekonomske i ideološke dimenzije globalizacije kao ključnih u ovoj raspravi, na što ćemo pokušati nadovezati njegove tzv. temeljne tvrdnje o globalizmu kao ideologiji.

Ekonomski odnosi u svijetu postaju »diktirani« od nekolicine nacionalnih korporacija, međunarodnih ekonomskih institucija ili regionalnih trgovačkih udruženja.¹⁵

Zbog što jasnijeg shvaćanja o čemu je zapravo riječ dobro je spomenuti i »Washingtonski konsenzus« - temeljni stupovi ovog konsenzusa svakako su »stabilizacija, privatizacija i liberalizacija tržišta« (Stiglitz, 2004:73).¹⁶ Ovim putem dolazi do uspona

12 Više o spomenutom vidi u prvom poglavlju Stegerove knjige »Globalizacija«.

13 Navedeni procesi su sljedeći: stvaranje novih i umnažanje postojećih društvenih mreža i aktivnosti; širenje i protezanje društvenih odnosa, aktivnosti i međuovisnosti; intenziviranje i ubrzavanje društvenih promjena i djelovanja; širenje svijesti kod ljudi o sve većoj društvenoj međuovisnosti i interakcijama.

14 Manfred B. Steger bit će najcitiraniji autor u ovom tekstu, ponajviše zbog toga što otvoreno govori o globalizmu kao ideologiji, a što je od izrazite važnosti za temu ovog rada.

15 Međunarodni monetarni fond (MMF), Svjetska banka (WB) i Svjetska trgovinska organizacija (WTO) navode se kao tri najvažnija »aktera« u diktiranju svjetske ekonomske dimenzije globalizacije. Joseph Stiglitz u svojoj knjizi *Globalizacija i dvojbe koje izaziva* ove institucije smatra »globalnim vladarima bez globalne vlade«. A neki ih autori smatraju i glavnim uzrokom brojnih antiglobalizacijskih prosvjeda širom svijeta (Jessua, 2008:98).

16 Stager ih navodi kao »deregulaciju tržišta, liberalizaciju trgovine i privatizaciju državnog vlasništva«. I Stiglitz kritizira ovaj konsenzus u svojoj knjizi *Uspjeh globalizacije*. Navodi kako je »Washingtonski konsen-

neoliberalnog ekonomskog poretka, dolazi do »oslobođenja ekonomija širom svijeta«, a na vidjelo izlaze i negativne posljedice privatizacije i liberalizacije. Radi se o korupciji, koja se ispostavila »naličjem« privatizacije i liberalizacije; zemlje koje su se našle ili se još nalaze u ekonomskoj tranziciji iz komunizma prema tržišnom gospodarstvu konstantno prati korupcija u smislu podcjenjivanja stvarne vrijednosti poduzeća, uz naravno veliki broj upropaštenih radnih mjesta, koja se tobože amortiziraju otpremninama (Stiglitz, 2004:77).¹⁷ Mogli bismo, o ovoj temi pisati opširno i dugo, no to ipak nije potrebno - »liberalizacija i potpuno ukidanje vladinih intervencija na financijskom tržištu i tržištu kapitala« (Stiglitz, 2004:79) pokazali su limit svoje izdržljivosti krizom i ponovnom intervencijom vlada mnogih država tijekom 2009. godine. Ipak, bilo je potrebno ukratko orisati ekonomsku dimenziju globalizacije, da bi ju povezali s ideološkom.¹⁸

Razvojem globalizacije dolazi do razvoja političkih oblika izvan okvira nacionalnih država, a nevladine organizacije i civilno društvo jačaju. Postmoderni oblici globalnog rukovođenja postaju dominantni, sustavi nacionalnih država postaju teret globalnom rukovođenju (Steger, 2005c). S ovim bi se tvrdnjama sasvim sigurno složio i U. Beck koji smatra kako je potrebno dobro promisliti o ulozi civilnog društva danas, kao i o potrebi stvaranja političkog tijela koje bi kontroliralo tokove kapitala na globalnoj razini. Ova je ideja vrlo slična onoj J.E. Stiglitz koji kritizirajući vodeće svjetske institucije izražava potrebu za stvaranjem novih ili poboljšanjem postojećih vodećih međunarodnih institucija koje raspolažu novčanim sredstvima.

Globalizam kao ideologija može se okarakterizirati pridavanjem neoliberalnih vrijednosti i značenja konceptu globalizacije (Steger, 2005c), a to bi ujedno bila i najjednostavnija definicija ove ideologije. Iako Stiglitz smatra kako se vrijednosti gube pred korporacijskim interesima te interesima posebnih skupina, drugim riječima, ne postoje više vrijednosti kao takve već interesi koji upravljaju globalizacijom (Stiglitz, 2009). Beck pod globalizmom podrazumijeva prevlast svjetskog tržišta nad političkim djelovanjem, drugim riječima globalizam predstavlja ideologiju vladavine svjetskog tržišta, koja pak naglašava ekonomsku dimenziju globalizacije, dok ostale dimenzije predstavljaju manje bitne sastavnice ovog procesa (Beck, 2003).

Slabljenje države i jačanje svjetskog tržišta te gubljenje vrijednosti koje su do sada predstavljale podlogu u političkom i gospodarskom djelovanju, uz istodobno jačanje po-

zus« »namješten« ostatku svijeta jer su ga »inventirali« Međunarodni monetarni fond, koji se nalazi u XIX. ulici u Washingtonu, Svjetska banka (XVIII. ulica) te Američko ministarstvo financija (XV. ulica), prema tome, bio je to dogovor »među susjedima«, smatra.

17 Ono što Stiglitz u tom pogledu kritizira je tzv. »ekonomija kapanja«, zapravo, smatra kako je vrlo važno nastojati na *pravednosti* kao temelju društvenog ugovora, prema kojoj siromašni sudjeluju u društvenoj dobrobiti u vrijeme napretka, a bogati u patnji kada nastupi krizno doba. Zajedničkim bi snagama potom došlo do gospodarskog rasta, a nikako čekanjem da tržište dovede do efikasnog ishoda (Stiglitz, 2004; 2009).

18 Ekonomska dimenzija globalizacije, moglo bi se reći, predstavlja »beskrajno povećavanje tržišta kako bi se omogućio rast proizvodnje, gdje napredak tehnike i tehnologije postaje ciljem, a čovjek sredstvom« (Tomic, 2004:173). Prema tome, sve je podređeno tržištu.

sebnih interesnih skupina – često nazivanih globalistima, a zapravo se radi o svjetskoj globalnoj eliti koja crpi svjetske resurse.¹⁹

Steger se, naime, usredotočuje na šest osnovnih ideoloških tvrdnji kojima on nastoji prikazati globalizam kao punopravnu ideologiju koja »suvereno vlada« današnjicom. Pojam *dekontestacija*²⁰ (eng. *decontestation*) smatra vrlo važnim, a preuzima ga od M. Freedena, koristi i njegova tri kriterija, po kojima Freedom utvrđuje status pojedinog političkog uvjerenja; radi se o stupnju originalnosti i morfološke sofisticiranosti, povezanosti i preuzimanju odgovornosti za širok raspon političkih problema, te mogućnost proizvodnje učinkovitih konceptualnih »kontestacijskih« karika (Steger, 2005b:15).

Steger tvrdi kako globalizam posjeduje morfološku jedinstvenost i sofisticiranost, političku odgovornost i jaku dekontestacijsku sposobnost (u temeljnim tvrdnjama), te tako ne ostavlja mjesto za sumnju u zrelost svojeg ideološkog statusa.²¹

Prema tome, upoznajmo »niti vodilje« suvremene ideologije – globalizma.

Prije svega, treba napomenuti kako Manfred B. Steger, čija će promišljanja biti izložena u nastavku, pristupa globalizmu krajnje kritički, zapravo kritizira neoliberalizam i neokonzervativizam, nastojeći ukazati na pogreške političkih opcija našeg vremena. Koristeći šest osnovnih ideoloških tvrdnji progovara i o svojevrsnoj »preobrazbi tržišnog u imperijalni globalizam«. Također se osvrće i na ono što smo napomenuli na samom početku, a radi se o »ideološki nabijenom promatranju ideologije«, koristeći tu priliku da naglasi kako je važno baviti se ideologijama koje su »tu i sada«, koje su aktualne - za pretpostaviti je da samim tim želi ukazati na mogućnost ranijeg uviđanja pogreški.

Prema tome, potrebno je ocrtati globalizam kao ideologiju našeg vremena.

Ideje i kritike koje iznosi Joseph E. Stiglitz sasvim će se uklopiti u ono o čemu polemizira Steger. Beckove ideje i njegov metodološki kozmopolitizam koji suprotstavlja metodološkom nacionalizmu ovom prilikom neće biti razlagane; bitno je naglasiti kako makar teoretski podržavamo metodološki kozmopolitizam, premda je argument kritičara koji smatraju »naivnim vjerovati kako je moguće razviti teorijski jezik potpuno slobodan od društvenih sila koje nas okružuju« sasvim prihvatljiv (Mesić, 2007:69).²²

19 Beck spominje globaliste i antiglobaliste, Stiglitz govori o interesnim skupinama počevši od administracije pa sve do vodećih mjesta pojedinih država ili svjetskih organizacija. Svima je njima najvažnija zadaća zadržati položaje na kojima se nalaze pa prema tome i status koji uživaju; prema tome održava se i postojeći svjetski poredak, kojem globalizam pridonosi (više o tome u Beck, 2003 i Stiglitz, 2009).

20 Dekontestacija bi, najjednostavnije rečeno, bila sposobnost pojedine ideologije da nametne vlastite tvrdnje, stavove, poglede na svijet kao jedine ispravne, nastojeći pri tome dokazati ispravnost vlastitih, a ujedno »pobiti« one koje zastupa neka druga ideologija. Na temelju navedenog stvaraju se unutar ideologija jedinstveni semantički lanci-karike, pomoću njih kontrolira se tzv. politički jezik pojedine ideologije. Snažno se argumentiraju vlastite parole, ujedno omalovažavajući ostale.

21 Beck naime govori o zabludama globalizma koje se mogu povezati sa Stagerovim kontestacijskim tvrdnjama. Naime, radi se o: metafizičkom svjetskog tržišta, takozvanoj slobodnoj svjetskoj trgovini, ekonomskoj internacionalizaciji dramaturgiji rizika, odsustvu politike kao revolucije, mitu linearnosti, kritici katastrofičarskog razmišljanja, crnom, zelenom i crvenom protekcionizmu (Beck, 2003; prema: Pažanin, 2009).

22 Više o metodološkom nacionalizmu i metodološkom kozmopolitizmu vidjeti u Mesić, 2007.

2.1. Šest osnovnih ideoloških tvrdnji globalizma kao ideologije

Steger pišući o ideološkim tvrdnjama predstavlja Sjedinjene Američke Države, odnosno politiku i političku elitu te države kao stjegonoše globalizacijskih procesa i kao glavne aktere u širenju nove ideologije, globalizma. O ostalim državama koje predstavljaju jake pokretače globalizacijskih procesa, koje Stiglitz spominje u svojim razmatranjima globalizacije, poput Kine, Japana ili EU, Steger ne donosi kao prijetnju; prema njegovu mišljenju ionako svijetom upravlja politička elita SAD-a. Premda će biti iznesene njegove ideološke tvrdnje pomoću kojih globalizacija i dalje ostaje najsnažniji proces današnjice, potrebno je, dakako, na ove tvrdnje gledati kritički. Ipak, globalizam kao izraz ideologijskih kretanja koja predstavljaju podlogu ekonomskim, socijalnim, političkim i kulturnim događanjima na svjetskoj razini pokušat ćemo prikazati kroz Stagerova razmišljanja i zaključke, što će predstavljati određeni konceptualno-teorijski putokaz.

2.1.1. Globalizacija je liberalizacija i globalna integracija tržišta

Dakle, globalizacija i tržište sačinjavaju jedan zajednički koncept. Ova se tvrdnja može tumačiti i kao puko svodenje globalizacije na ekonomsku dimenziju (Steger, 2005b). Povezujući prvu tvrdnju s neoliberalizmom i neokonzervativizmom, Steger konstatira kako upravo sposobnost da apsorbira i prilagodi ideje iz konvencionalnih ideologija predstavlja jedinstvenost i morfološku sofisticiranost globalizama. Globalizam pomiče »tržište« s »periferne lokacije« na kojoj se nalazi u navedene dvije ideologije te ga stavlja u »globalnu konceptualnu jezgru« (Steger, 2005b:17). Citirajući članak u časopisu *Business Week* napisan 1990., Steger zaključuje kako je globalizacija uistinu trijumf tržišta nad vladama.

Ipak, potrebno se zapitati »kako toliki ideološki napor, koji inzistira na jednoj ekonomskoj strategiji za sve zemlje, može biti kompatibilan sa procesom koji nastoji na doprinosu u širenju slobode, izbora i otvorenosti svijetu?« (Steger, 2005b:18). Američki unilateralizam predstavlja, prema tome, problem, jer nametanje svoje volje drugima, dok se ujedno zalaže za tzv. demokraciju, samoodređenje i ljudska prava potvrđuje dominaciju nad ostalim, a ujedno i paradoks koji je potrebno ukloniti (Stiglitz, 2009). I Beck u samoj definiciji globalizma govori o svjetskom tržištu koje zamjenjuje političko djelovanje. Prema tome, ideologija u prvoj ideološkoj tvrdnji ima uporište u svojoj ekonomskoj snazi koja premašuje državne i regionalne granice.

Ova tvrdnja zapravo predstavlja samu bit *soft power*,²³ ona pak oblikuje globalne prednosti, a da ne upotrebljava čak ni verbalnu prijetnju (Steger, 2005a).

Ideologija satkana u prvoj tvrdnji sastoji se u sljedećem: »vitalna funkcija slobodnog tržišta njegova je racionalnost i efikasnost, kao i njegova navodna mogućnost da pridonese

23 U Stegerovom radu pod naslovom *From Market Globalism to Imperial Globalism: Ideology and American power after 9/11* autor koristi dva pojma, *soft power* i *hard power*, misleći pri tome na upotrebu ili izostanak prijetnji i korištenja fizičke sile; zbog nespretnosti pojmova u prevedenom značenju ostavit ćemo ih u njihovom izvornom obliku.

većoj socijalnoj integraciji i materijalnom napretku – sve je ovo jedino moguće u liberalnom društvu koje vrednuje i štiti individualne slobode«, ujedno gajeći konzumerističke kulturne identitete milijardi ljudi diljem svijeta (Steger, 2005a:32-33).

Stiglitz u prilog ovoj tvrdnji govori kako »postoje snažni poticaji i goleme mogućnosti da se politički procesi i ekonomski sustav oblikuju na načine koji stvaraju profit za neke a nauštrb drugih« (Stiglitz, 2009:18). Iz ove se rečenice može iščitati postojanje ideologije koja ide u prilog interesnim skupinama koje luče korist iz globalizacije kakva je ona trenutno.

2.1.2. Globalizacija je neizbježna i nepovratna

Ovu je tvrdnju lako povezati s marksističkim pričama o povijesnoj neizbježnosti. Vidljivo je, dakle kako globalizam ima sposobnost kombiniranja elemenata, počesto oprečnih, ideoloških sklopova.

Iako se ne slažu s marksistima oko konačnog cilja povijesnog razvoja, globalisti ipak dijele s njima naklonost spram termina kao što su neodoljivost, neizbježnost, nepovratnost, a sve to kako bi opisali projicirani put globalizacije (Steger, 2005a).

Sasvim sažeto mogli bismo reći kako je ovom tvrdnjom globalizacija predstavljena poput neke prirodne sile. Kao takva ona olakšava globalistima uvjeravanje u neophodnost prilagodbe uvjetima tržišta. Prema tome »javne politike temeljene na globalističkim idejama čine se kao iznad osobnih interesa i ostalih političkih principa; vođe jednostavno iznose ono što je odredila priroda« (Steger, 2005b:19-20).

2.1.3. Nitko nije odgovoran za globalizaciju

Klasični liberalni koncept samoregularajućeg tržišta, ili bolje rečeno isticanje nadmoći *nevidljive ruke tržišta* bila bi ideologija satkana u ovoj tvrdnji.²⁴

Robert Hormats kaže kako je ljepota globalizacije upravo u tome što nitko nije glavni, ne kontrolira ju niti jedan pojedinac, bilo koja vlada ili institucija (Steger, 2005b:20). Thomas Friedman konstatira kako svi mi želimo vjerovati da je netko glavni i odgovorni, ali globalno tržište današnjice zapravo je elektronička gomila često anonimnih dioničara, multinacionalnih investitora koji su povezani tek ekranima i mrežama (Steger, 2005b:20).²⁵

24 A. Smith idejni je začetnik i tvorac pojma *nevidljiva ruka tržišta*. Njegove su ideje poslužile liberalima kao i njihovim protivnicima, međutim »liberali su ga vješto iskoristili za propagandu vlastitih teorija, dajući im veću uvjerljivost i autoritet. To se nije dogodilo slučajno jer je Smith doista dao materijal koji se lako moga upotrijebiti za propagandu liberalnih ideja. Njegovi snažni retorički iskazi protiv teorije i prakse merkantilizma svojom lapidarnošću i oštrinom sami su se nudili za ideološko-političku uporabu« (Baletić, 2004:159).

25 Akademik Zvonimir Baletić prikazuje suvremena ekonomska zbivanja u svijetu na sljedeći način: »suvremena ekonomska znanost nameće konkurentski model slobodnog tržišta kao univerzalno obvezan ... To što je takav model ideološko nasilje nad kreativnim mišljenjem, povijesnim iskustvom i stvarnim odnosima i potrebama svijeta manje je važno od činjenice da prikriva interese i aspiracije nositelja moći kapitala. Zato

Pa ipak, ova je tvrdnja u posljednje vrijeme »potkopana«. Steger pak smatra kako je ona zamijenjena agresivnijom izjavom o globalnom anglo-američkom vodstvu.²⁶ Nastavlja kako ovaj čin ne bi trebao zvučati kao znak ideološke slabosti globalizma, prije bi se na njega trebalo gledati kao na sposobnost za idejnu fleksibilnost i rastuću sposobnost da odgovori na novi skup političkih problema.

Još dodaje, u želji da potvrdi globalizam kao ideologiju, kako globalizam, kao punopravni politički sistem vjerovanja, nosi određena obilježja »idejne obitelji«, dovoljno širok da u sebi sadrži ekonomske varijante tokom 1990-ih, kao i one »militarističke« nakon 11. rujna (Steger, 2005b:21). Pomakom u tzv. imperijalni globalizam napušta se navedena tvrdnja, a na vidjelo dolazi »proglas o globalnom vodstvu« (Steger, 2005a:35).²⁷

2.1.4. Globalizacija koristi svima

Već spomenuta prva i ova četvrta ideološka tvrdnja temelji su tzv. *soft power* upravljanja globalizacijom, a sve dok se nije »dogodio« 11. rujana predstavljale su temelj »mirnodopskog« širenja globalizacije diljem svijeta.

Četvrta tvrdnja »leži u samom srcu globalizacije« i zbog toga što daje odgovor na pitanje »Predstavlja li globalizacija fenomen dobra?«. U ovoj je tvrdnji »dobrobit za sve« zapakirana na specifičan liberalistički način »ekonomskog rasta i sveukupnog napretka«. Ova je »dobrobit za sve« zapravo još jedna poveznica naizgled inkompatibilnih ideologija pod glavnim konceptom globalizacije (Steger, 2005b:21).²⁸

Četvrta tvrdnja sasvim zanemaruje »podjelu svjetova«, sve veći jaz između bogatih i siromašnih, pa samim tim i neravnomjernu globalnu distribuciju bogatstava.²⁹ Ovu je podjelu naglasio Thomas Burnett u svom radu »Pentagon's New Map«, koji je, istina, bio koncentriran na trenutnu opasnost od terorizma, ali ipak je svijet podijelio na tri regije, od kojih prvu čini »regija jezgra«, koju karakterizira »globalizacija s gustom umreženosti, financijskim transakcijama, liberalnim medijima...«. Ostale dvije regije,

se malo govori o akterima koji su na tržištu, o njihovoj strukturi, načinu i motivima djelovanja, da se ne daje ni stvarni opis djelovanja tržišta, prikrivajući sve to zagonetnom 'nevidljivom rukom', a još se manje govori stvarnom rezultatu tog djelovanja na distribuciju moći. U tome je, izgleda, i prava tajna snage i popularnosti 'nevidljive ruke'« (Baletić, 2004:162)

26 Tome u prilog ide i Stiglitzova izjava: »kraj Hladnog rata dao je SAD-u, jedinjoj preostaloj supersili, priliku da preoblikuje svjetski ekonomski i politički sustav na temelju principa pravednosti i brige za siromašne; no odsutnost konkurencije od strane komunističke ideologije dala je SAD-u također priliku da preoblikuje svjetski sustav na temelju vlastitog sebičnog interesa i interesa njezinih multinacionalnih kompanija« (Stiglitz, 2009: 301).

27 Više o globalizmu tokom i nakon »11. rujna« bit će riječi u nastavku, ali i o »transformaciji« globalizma.

28 Socijalistička vizija »ekonomskog raja na zemlji, a u kapitalističkom obliku predstavlja »proširenu konsumerističku utopiju« (Steger, 2005b:21).

29 »Svijetom vladaju grabežljivci kojima je jedini cilj uvećavanje profita i moći. Vladavinu 'grabežljivaca' omogućuju plaćenici globalizma, svjetske nadnacionalne institucije i organizacije, koje nameću sustav vriednosti slobodne trgovine, otvorenog društva, zaštite kapitala i širenje njegove moći« (Tomač, 2004:177). Ovom rečenicom Tomač sažeto iznosi ono što Steger, ali i Stiglitz iznose u svojim radovima.

prema tome predstavljaju terorističku prijetnju ali i suprotnost globalnim procesima, pa ih je potrebno »prilagoditi« (Steger, 2005b:25-26). I tu je vidljiva upletenost četvrte tvrdnje o korisnosti, ali i one druge o neizbježnosti globalizacije. Ovim je Burnett, možda sasvim nesvjesno doveo u pitanje četvrtu tvrdnju koja je, kako smo rekli, previdjela nejednakost i sve veći jaz između siromašnih i bogatih (zemalja, dijelova svijeta).

»Globalizacija koristi svima« zapravo je dobar slogan za održavanje »statusa quo« jer »prije dvadeset i pet godina bilo je razumljivo da se vodi rasprava o tržišnom fundamentalizmu i politici Washingtonskog konsenzusa, naime, ona nije bila stvarno iskušana. Danas, kada vidimo uspjehe i neuspjehe, teško je razumjeti nastavak te rasprave – osim zbog uloge ideologije i interesa kojima služi takva politika. Jer, i onda kada gospodarstvo ne raste, ima onih kojima je dobro zbog te i takve politike« (Stiglitz, 2009:51). Međutim, nastavlja Stiglitz, za primijetiti je kako se položaj Amerike u svijetu već dugo ne temelji samo na njezinoj ekonomskoj i vojnoj moći, nego i na njezinom moralnom vodstvu, na činjenju onoga što je ispravno i pravedno« (Stiglitz, 2009:296). Prema tome, demokracija kakvu promiču vodeće svjetske sile, na čelu sa SAD-om, uistinu predstavlja još jednu kariku u ideološkom konceptu suvremene globalizacije.³⁰

2.1.5. Globalizacija pridonosi širenju demokracije u svijetu

Krenimo najprije s nekoliko pitanja na koja ćemo pokušati odgovoriti u nastavku. Na kakvo se širenje »demokracije« misli? Širi li se ona, u većini slučajeva, uz pomoć prve i četvrte temeljne ideološke tvrdnje ili je ipak najvažnija ona o kojoj će biti riječi kao o najnovijoj, ujedno i posljednjoj ideološkoj tvrdnji globalizma?

Peta tvrdnja očito povezuje globalizacijske procese, liberalizaciju tržišta, slobodnu trgovinu, privatizaciju s dodatnim, za njih korisnim, pojmom demokracije.³¹

Promicanje širenja demokracije putem globalizacije zapravo počiva na uskoj, formalnoj i proceduralnoj slici i shvaćanju demokracije. Naime, shvaćajući je kao »poliarhiju«, globalisti koriste demokraciju kako bi promovirali svoj projekt ekonomske restrukturacije

30 Stiglitz apelira na stvaranje međunarodnih demokratskih političkih institucija, koje bi bile u mogućnosti suprotstaviti se najutjecajnijim svjetskim silama i koje bi postigle da globalizacija djeluje u pozitivnom smislu.

31 Prema riječima C. Offea, profesora Humboldtovog sveučilišta u Berlinu, postoje četiri vala prihvaćanja liberalnog demokratskog poretka u svijetu, a Offe navodi i peti, u koji pripadaju »neeuropski slučajevi«. Upravo bi taj peti val prihvaćanja demokracije od strane neeuropskih zemalja bio zanimljiv jer u tu skupinu ulaze i zemlje poput Afganistana i Iraka. Offe još navodi što je sve potrebno kako bi se liberalni demokratski sustav mogao uspješno primijeniti, posebno naglašavajući »skup moralnih resursa«, odnosno »političku kulturu« koja podrazumijeva tolerantnost, povjerenje i solidarnost – pri tome ukazuje na važnost »horizontalnog odnosa između pojedinačnog građanina i njegova/njezina univerzuma 'sugrađanina'«. Za novonastale države ipak je, za početak, važno uspostaviti »horizontalni odnos između građanina i konstituirane državne vlasti« (Offe, 2004:115-120). Širenje demokracije kakvo je opisano u petoj tvrdnji ne uzima u obzir navedenu političku kulturu ili ju pak ne uzima u obzir dovoljno. Offe još naglašava važnost prisutnosti nacije koja onda tvori političku zajednicu, međutim, za pitati je »što kada je naciji nametnuta demokracija?«.

32 Primjer navedenog može se pronaći u zbivanjima posljednjih godina u Afganistanu, a potom i u Iraku.

diljem svijeta (Steger, 2005b). William I. Robinson konstatira kako je fokus na čin gla-sovanja – u kojem jednakost prevladava samo formalno – zapravo samo sredstvo prikri- vanja nejednakosti koje se reflektiraju u postojećim društvenim odnosima moći (Steger, 2005b:23).³² Ova tvrdnja predstavlja svojevrsan recept za postizanje mira i sigurnosti diljem svijeta, a globalisti (osobito neokonzervativci dosadašnje Bushove administracije) smatraju je pogodnom za »prisilno širenje« demokracije i to zbog »plemenitog« cilja satkanog od mira i sigurnosti za sve (Steger, 2005b).³³ Koliko je ne/plemenit cilj širenja demokracije prema navedenim kriterijima može se sasvim slikovito opisati kršenjem temeljnih ljudskih prava u, primjerice, Guantánamu ili Abu Ghraibu, zatvorima nastalim nakon invazije na Irak (Stiglitz, 2009).

2.1.6. Globalizacija zahtjeva globalni rat protiv terorizma

Terorizam³⁴ – jedan od novih oblika antiglobalizacijske borbe? Bio on to ili ne, svakako je ostavio neizbrisive posljedice na globalizacijske procese našeg vremena, odnosno na iste te procese u posljednjih deset godina. Mogli bismo reći kako je sve počelo 11. rujna 2001., tim su se terorističkim napadom na SAD stvari uvelike promijenile. Utjecaj je vidljiv, kako neki tvrde, i na preobrazbi globalizma kao ideologije.

Ova pak posljednja tvrdnja povezuje ideju ekonomske globalizacije s otvorenim milita- rističkim i nacionalističkim idejama (američkog vodstva globalnog rata protiv teroriz- ma) (Steger, 2005b).

Ali ona u sebi nosi i paradoks, smatra Steger. Naime, kada bi globalni terorizam prestao biti jedan od glavnih problema, ova bi tvrdnja prestala biti aktualna, a da ne bi bitno utjecala na daljnji tok globalizacije. S druge strane, ako rat protiv globalizma potraje i bude intenzivan, ova će tvrdnja vremenom sve više dobivati na težini.

Za što se zapravo zalaže ova tvrdnja? Za legalnu uporabu sile, rekli bismo. Navodno neizbježno i ireverzibilno širenje globalizacije ugroženo je; konkretnije, najpoznatiji svjetski simboli dominacije američke globalizirane ekonomije i kulture nestali su s lica zemlje nakon al-Quaidina napada 11. rujna 2001. godine (Steger, 2005a).

U tim trenucima dolazi do »krize sigurnosti«, a da bi se liberalizacija i globalna inte- gracija tržišta nastavila bilo je potrebno pristati na kompromise. Tu se, prema Stege- rovim riječima, globalisti odlučuju na suradnju s »napredujućim neokonzervativnim

33 O demokraciji koju je zagovarala Bushova administracija, pa prema tome i SAD u to vrijeme, piše T. Mayer. Naime, on naglašava da je stvarnost obilježena unilateralizmom SAD-a kao supersile, koji razara samu mogućnost utopijskog realizma svjetske demokracije utemeljene na multilateralnoj kooperaciji i pra- vednosti. Sjedinjene Američke Države su izgradile hegemonističku, unilateralnu politiku svjetskog poretka (Mayer, 2004). Kao jednog od glavnih aktera koji bi mogli predstavljati protutežu američkom unilateraliz- mu Mayer navodi Europsku uniju, a tom se stajalištu priklanja i Stiglitz u svojim razmatranjima mogućih rješenje trenutne situacije u svijetu.

34 Rodin ga definira kao »oblik postmodernog, globalnog rata čije uzroke i svrhe ne možemo odrediti. On se vodi izvan ograničenog vremena i ograničenog prostora svuda: sada i ovdje« (Rodin, 2004:9).

35 Ovaj rad, a pogotovo tema koja slijedi nema za namjeru prikloniti se bilo kojem vidu antiamerikaniz-

snagama«. Ovdje je vidljiv trenutak pristanka na korištenje *hard-power* strategije, koja uključuje korištenje sile u postizanju određenih ciljeva.

Tako počinje priča o »prelasku tržišnog u imperijalni globalizam«, što je dakako važan dio u našem svrstavanju globalizma u vrlo široku obitelj ideologija.

Za ovu je posljednju tvrdnju još bitno spomenuti kako ona »prisiljava demokraciju i slobodu« u pojedine dijelove svijeta, doslovno rečeno vatrenim oružjem, a što se, naravno, protivi sveopćem razumijevanju slobode kao izostanka prisile (Steger, 2005b).

2.2. »Preobrazba« globalizma³⁵

Kao jedan od najvažnijih, možda i jedini razlog tzv. preobrazbe globalizma svakako je pojava suvremenog terorizma. Potrebno je reći nekoliko riječi na tu temu.

Jean-Francois Gayraud i David Senat autori su poučne knjižice jednostavnog naziva *Terorizam*. Prema njihovu mišljenju mi smo preživjeli kraj jednog terorističkog ciklusa, a svjedočili smo i nastanku novog. U suvremenoj povijesti terorizma razlikuju četiri ciklusa: prvi – anarhistički, na razmeđu XIX. i XX. stoljeća, a završio je početkom Prvog svjetskog rata; drugi – balkanski, Drugi svjetski rat privodi ga kraju; treći val terorizma obilježen je dekolonijalizacijom i hladnim ratom – predstavljao je uporabu neizravnih strategija i čisto ideoloških sukoba; četvrti val terorizma razvija se u dva smjera, od »političkog« prema »razularenom« i od »kontroliranog« prema »iracionalnom« (Gayraud i Senat, 2008:16-16). Prema tome, »suvremeni terorizam je brutalan, neuhvatljiv i iracionalan« (Gayraud i Senat, 2008:13).

Kao suvremeni teroristički napad bez presedana navodi se onaj koji je zadesio SAD 11. rujna 2001. godine. Kako je već više puta spomenut, bilo bi ga dobro jasnije prikazati. »Sunitski islamisti skreću četiri američka aviona s njihova pravca leta i pretvaraju ih u moćno ratno oružje protiv Sjedinjenih Američkih Država. Posljedice su tisuće mrtvih, jedna trajno traumatizirana zemlja, desetine milijardi dolara štete; sigurnosna (Federal Bureau of Investigation) i obavještajna služba (Central Intelligence Agency) optužene su za nesposobnost, a novoizabrani predsjednik prisiljen je naglo improvizirati novu vanjsku politiku. Istovremeno, ekonomija pada u recesiju. Taj napad, jedinstven u povijesti Sjedinjenih Američkih Država, brutalno mijenja tijek povijesti vodeće svjetske sile i velikog dijela planeta« (Gayraud i Senat, 2008:7-8).³⁶

Globalizirano tržište ovim je činom bilo ugroženo, ugrožene su bile i sve druge tekovine globalizacije, a prijetnju je osjetila i zapadno društvo u cijelosti. Globalno tržište prikazano je kao ono kojem je potrebna svojevrsna zaštita protiv »nasilnih hordi iracionalizma«. Navodno neizbježno i ireverzibilno razvijanje samoregulatora tržišta odjedanput mora biti potpomognuto snažnim zakonskim mjerama (koje uključuju i

ma, ili nekoj od ideologija i pokreta usmjerenih protiv SAD-a. Međutim, namjera je upozoriti na aktualne ideologije, odnosno na teoretičare koji se bave istima, te istaknuti aktualna promišljanja.

36 Za spomenuti je i teroristički napad na podzemnu željeznicu u Londonu 7. srpnja 2005.

37 Možda bi bilo prigodnije koristiti pojam »demokratska diktatura« ili »demokracija«. Ovaj pojam pred-

uporabu sile), jer su one te koje mogu »potući« neprijatelje demokracije i slobodnog tržišta (Steger, 2005a:33). Kako objašnjava Steger, unutar globalističkih krugova počinje se uvlačiti ideja o *hard power* strategiji obrane globalizacije. Globalisti, inače vezani uz neoliberalne principe, ulaze u ideološki kompromis s napredujućim neokonzervativnim snagama, a sve kako bi spasili napredak liberalizacije i globalne integracije tržišta.

SAD kao vodeća ekonomska, ali i vojna sila, potaknuta navedenim terorističkim napadom koristi ovu priliku kako bi »prerasla u imperij koji počiva na velikoj vojnoj i ekonomskoj moći« (Steger, 2005a:41). Ideja koja se ovim činom zastupa glasila bi ovako – osiguravanje »slobode« pomoću američkog vodstva u cilju uspostavljanja političke i ekonomske demokratizacije³⁷ diljem svijeta (Steger, 2005a:37-38). Došlo je do preobrazbe globalizma kao ideologije, naime onaj prije 11. rujna – tržišni globalizam poprima novi oblik nazvan »imperijalistički globalizam s američkim licem« (Steger, 2005a:33).

Nije ni čudo što brojni autori pozivaju na »pokornost« u cilju postizanja »općeg dobra«. Robert D. Kaplan, nagrađivani američki novinar i pisac nekoliko bestsellera smatra kako bi SAD trebala biti vodeća »upravljačka država« svijeta nakon zbivanja 11. rujna. O tome kaže sljedeće: »Svrha sile koju posjeduje SAD nije sila sama po sebi, ona predstavlja fundamentalnu liberalnu svrhu zadržavanja ključnih karakteristika svijeta u kojem vlada red. Te karakteristike uključuju temeljnu političku stabilnost, ideju slobode – pragmatički koncipiranu, poštovanje privatnog vlasništva, ekonomske slobode i reprezentativnu vlast.« Još nadodaje kako je trenutno »američka moć, i samo ona, u mogućnosti služiti kao organizirani princip za svjetsku ekspanziju liberalnog civilnog društva« (Kaplan 2003; prema: Steger, 2005a:40). Iz rečenog je evidentno da je tzv. sloboda pragmatički koncipirana zapravo jasno aludiranje na uporabu *hard power* strategija, odnosno uporabu vojnih taktika koje su koncipirane tako da održavaju američku superiornost (Steger, 2005a).³⁸

Kako se ne bi upustili u preopširnu raspravu o »preobrazbi globalizma«, valja samo još spomenuti kako je ovakav »rasplet događaja« opasan zbog moguće prijetnje da se globalizma okrene prema nekom novom nacionalizmu.

Na kraju ovog središnjeg dijela možemo zaključiti kako je globalizam, počivajući na svojih šest osnovnih ideoloških tvrdnji, ma koliko one, ponekad, kontradiktorne bile, uspio »preživjeti« promjene nastale tokom posljednjeg desetljeća, dapače, prilagodio se njima – transformirajući se u noviji vid istoga, potvrđujući tako sam sebe kao ideologiju suvremenog svijeta.

Prikazavši globalizam kao neoliberalni, odnedavno i neokonzervativni »ideološki paket tvrdnji«, kojim »upravljaju« najmoćnije svjetske države, na čelu sa SAD-om pokušali

stavljao bi sljedeće: »autoritarno izobličenje tranzicije, tokom kojeg je učinjeno malo ili ništa u suzbijanju liberalno-klijentelističke privatizacije, smanjivanju socijalnih nejednakosti, porastu zaposlenosti i ulaganju u znanost i obrazovanje kao ključne čimbenike rastuće 'ekonomije znanja'« (Kalanj, 2007:146).

38 Primjeri za to najzornije su prikazani u ratu protiv Iraka.

39 Više o globalistima i antiglobalistima vidjeti u Beck, 2003.

smo prikazati osnovne crte ideologije koja osigurava postojanost globalizacijskih procesa današnjice. Ono što je uistinu ideologijsko u globalizmu predstavili smo kroz šest osnovnih ideoloških tvrdnji globalizma, koje ćemo sažeti na sljedeći način: snažna ideja globalne integracije tržišta, ideja o neizbježnost procesa globalizacije, ideja o misterioznom ne/upravljanju globalizacijskim procesima, ideja korisnost i širenje demokratskih vrijednosti i sloboda kao i ideja o važnost očuvanja tih sloboda uporabom sile.

3. EKOLOGIZAM *VERSUS* GLOBALIZAM

Do sada je bilo riječi o ideologiji koja »dominira« zapadnim društvom posljednjih nekoliko desetljeća – dominira prvenstveno zbog moći koju posjeduju grupe koje zagovaraju i podržavaju globalizam. U nastavku će biti riječi o onim grupama koje Beck naziva antiglobalistima³⁹, točnije o ekološkim pokretima i ekologizmu kao svojevrsnoj ideologiji vezanoj uz ekologiju. Već smo napomenuli kako je reformizam odnosno globalna socijaldemokracija najjači suparnik neoliberalnoj politici globalizacije (Kalanj, 2007), također smo isti povezali s *javnim politikama* ili, bolje rečeno svojevrsnim *trećim putem* – toliko korištenim terminom A. Giddensa.

Unutar ovih pojmova svoje je mjesto našao i tzv. održivi razvoj, ali i ekologizam kao jedna posebna ideologija.⁴⁰ O održivom razvoju ćemo naknadno, no ovdje ćemo ga pojasniti: »formula održivog razvoja jedan je od najsmislenijih i najzrelijih izraza reformističkog konsenzusa proizašlog iz nastojanja da se kanoni tehno-ekonomskog rasta stave pod auspicije odgovornosti za budućnost čovječanstva« (Kalanj, 2007:143). Za dobrobit cijelog svijeta potrebno je zakonima ograničiti razorne posljedice samoregularajućeg tržišta. Održivi razvoj predstavlja važnu »kariku« i u mnogim ekološkim pokretima. Međutim, pojedini autori se, sasvim nepotrebno, obrušavaju na ekološke pokrete, ekologiju općenito. Smatraju kako je »ekologija postala pravi ratni stroj u borbi protiv kapitalizma, a zapravo se samo u kapitalističkim zemljama ekologiju shvaća ozbiljno« (Jessua, 2008). Isti se autor potom poziva na činjenicu kako nisu stare kapitalističke, već bivše socijalističke zemlje najveći zagađivači i oni koji ugrožavaju opstojnost našeg planeta, očito zaboravljajući pri tom priču o premještanju razno/raznih »štetnih« industrija u slabije razvijene zemlje od strane onih razvijenih.

Krenimo, dakle, prema ekologizmu. Prije svega, potrebno se nadovezati na gore rečeno. Naime, ekološki pokret znatno je stariji od same ideologije. U Europi nastaje u 19. stoljeću kao svojevrsna pobuna protiv industrijalizma i urbanizma, znači nastaje u zemlja-

40 Iako je ekologizam u ovom radu prikazan kao moguća nova ideologija, potrebno je naglasiti da globalizacija, kakvom je poznamo (prema tome i globalizam) ima čvrste temelje, ponajviše zbog toga što je »ekonomska globalizacija pretekla političku« (Stiglitz, 2009:43) a to je i jedan od najvećih problema, pa se apeli za očuvanjem prirode kao i njezinih resursa slabo čuju. Stiglitz navodi kako ministri financija, primjerice, dok raspravljaju o svjetskim financijskim pitanjima, ne vode računa o utjecaju na okoliš, a ministri zaštite okoliša, koliko god pozivali na oprez, nemaju dovoljno financijskih sredstava za konkretne poteze i utjecaj na ove prve.

41 Isti autor još govori o sličnom pokretu u SAD-u, koji se razvija u dva smjera: Prezervacionistički smjer

ma koje su iskusile brzi i dramatični proces industrijalizacije (Ravlić, 2003:310).⁴¹ Stoga nije čudo, kao što neki misle, da je ekologizam nastao baš u tim zemljama.

Za razliku od vodećih svjetskih ideologija, koje se zasnivaju na antropocentričnoj osnovi, a o prirodi govore kao o objektu eksploatacije i gospodarenja, ova »ekološka« ideologija bitno se razlikuje. »Ekologizam bitno revidira pa i posve napušta tradiciju humanističkog bavljenja ljudskim bićem i njegovom 'slobodom', 'jednakosti', 'pravednosti', 'poretkom', itd.⁴² On ne polazi od koncepcije čovjeka ili ljudskih potreba nego od vizije prirode kao mreže odnosa između živih bića koji obuhvaćaju ljudska bića i prirodnu okolinu« (Ravlić, 2004:313).

Ekologizam danas proizvodi znatnu političku djelatnost, a ekološke pokrete i grupe, premda se zalažu za, kao što smo i spomenuli, poprilično raznovrsne ideje, ujedinjuje skup zajedničkih ideja i vrijednosti, koje se, uza sve razlike, ipak mogu svrstati u isti ideološki okvir (Ravlić, 2004). Sukladno s tim nabrojat ćemo najosnovnije elemente ekologizma:

Ekologija, u ovom slučaju posebno važna politička ekologija usredotočena je na odnos ekologije i politike kao na odnos ljudi i prirode, naglašavajući kako ljudi nisu gospodari prirodnog svijeta;

Holizam, bitan element ekologizma, podrazumijeva shvaćanje svijeta kao cjeline koja se ne može razumjeti putem svojih dijelova, odnosno cjelina kao takva važnija je od svojih dijelova, što ponovno potvrđuje gore rečeno kako se ljudi ne smiju izdvajati kao svojevrsni upravljači, već kao dio sveukupnog prirodnog poretka;

Antiindustrijalizam u smislu shvaćanja kapitalizma i socijalizma »tek različitim manifestacijama iste 'superideologije' – industrijalizma«. Možda najzanimljiviji element ekologizma, antiindustrijalizam dotiče se i rasprave o modernoj znanosti i tehnologiji. Smatrajući ih dijelom industrijalističke ideologije, njihovo uporište u instrumentalnoj racionalnosti potrebno je zamijeniti konceptom ekološke racionalnosti »koji podrazumijeva ljudsko ponašanje usmjereno na održavanje ekološke ravnoteže«;

Održivi razvoj element je o kojem smo već ponešto i rekli. Ipak, najslikovitije objašnjenje ovog elementa bilo bi shvaćanje Zemlje kao »svemirskog broda« – »kapsule«, »zastvorenog sustava« koji ima svoje granice, konačne resurse. Svatko bi trebao biti svjestan ove figurativne poruke;

Decentralizacija se postavlja kao posljednji element ekologizma. Misli se na decentralizaciju političke lokalne zajednice kao bi svoje potrebe zadovoljavala iz vlastitih resursa, a

– osnivanje državnih agencija i provođenje ekoloških ciljeva vladinim djelovanjem, ovo je antropocentrični pristup prema kojem je priroda pitanje ljudskog razvoja; Konzervacionistički smjer – organiziranje nevladinih udruga, ekocentrični pristup prema kojem je priroda savršena takva kakvu je Bog stvorio (Ravlić, 2004:310).

42 Upravo zbog toga kritičari ekologizma strahuju od ograničavanja ili slabljenja individualnih ljudskih prava i prava na slobodu, demokratskih društvenih struktura i socijalnih prava a sve to u ime pozivanja na prijetuću ekološku katastrofu (Eser 1998, prema: Cifrić, 2003). Prema tome, navedena prijetnja prikazuje se kao prijetnja od »hegemonije ekologizma«.

43 O varijantama ekologizma vidi u knjizi *Suvremene političke ideologije* autora Slavena Ravlića.

na taj bi način zajednica stvorila određeni senzibilitet prema prirodi i njezinim zalihama (Ravlič, 2004:312-317).⁴³

Premda ekoloizam kao ideologija predstavlja jedno vrlo široko i ne sasvim kompaktno područje ideja, svojim je »glasom« upozorio na mnoge probleme našeg vremena, stoga smatramo da je važno istaknuti postojanje jedne takve, sasvim posebne ideologije.

Raspravom o ekologizmu kao ideologiji koja je, ako ništa drugo najzanimljiviji oponent globalizmu, došli smo do posljednjeg dijela ovoga rada, koji će se okušati u manje općenitom pogledu na jedan poseban »svijet«, a u nadi da postoji drukčiji način korištenja prirodnih, društvenih i ljudskih resursa.

3.1. Četvrti svijet

»Četvrti svijet predstavlja one dijelove Zemlje koji odolijevaju globalizacijskim procesima svih vrsta i oblika« (Cifrić, 1999:392). Taj svijet i njegove kulture postaju simbolom bioraznolikosti i izvorom neznanstvenih, tradicijskih znanja, koja mogu biti itekako korisna u modernoj industriji i farmaciji.⁴⁴

Uvrstivši među društva »četvrtog svijeta« i seljačka društva naših prostora, Cifrić konstatira kako je uistinu moguće održati ravnotežu s prirodom, odnosno uspostaviti primjeren odnos društva i prirode. Ovaj se svijet, u doba ekološke krize s kojom smo suočeni, uspostavlja kao simbol iskustvene poruke suvremenom čovjeku, poruke da je moguće prilagoditi se prirodi više nego ju je potrebno prilagođavati čovjeku.

Četvrti svijet prema E. Castellsu predstavlja one dijelove svijeta koji su isključeni iz globalnih zbivanja, ili im je globalizacija donijela više štete nego koristi. Često se za dijelove svijeta koji pripadaju ovom četvrtom svijetu kaže kako su to prostori bez državljanstva a ljudi koji tamo žive marginalizirani su i nalaze se na rubu siromaštva ili su potpuno siromašni. Četvrti svijet predstavljaju i sva ona mjesta što ih je globalizacija oskvrnula na bilo koji način a nalaze se unutar razvijenog svijeta, onoga koji se donedavna nazivao prvim svijetom. Za naglasiti je i jedno i drugo shvaćanje pojma *četvrti svijet*: Castellosovo - kako bi smo upozorili da, bez obzira na ideologije i politike treba voditi brigu o Zemlji kao i o ljudima koji je nastanjuju, posebno onima koji pripadaju četvrtom svijetu; Cifrićevo – da bi smo naglasili postojanje ruralnih prostora globaliziranog svijeta koja još uvijek nude alternativu te ublažuju negativne posljedice globalizacije i individualizacije.⁴⁵

44 O privatizaciji domorodačkog znanja, odnosno o doslovnoj krađi patenata pa prema tome i prava na korištenje takvih znanja od strane multinacionalnih farmaceutskih kompanija vidjeti u Stiglitz, 2009.

45 Individualizaciju kao pojavu koja prati globalizacijske procese nismo posebno spominjali. Valja samo spomenuti kako je ista okarakterizirana kao negativna. Marx ju opisuje kao alijenaciju, Durkheim govori o anomiji, Weber i Simmel o racionalizaciji. Giddens pak smatra kako onaj tko želi osobnu slobodu i neovisnost mora sam trpjeti rizike života (Kregar, 2000). Neki autori idu do te mjere da kažu kako je svaki »projekt« u našem životu isključivo osobni projekt, pozivajući se čak i na intimnost kao »fluidni ili slobodnolebdeći osobni projekt« (Štulhofer, 2004:9).

46 »Globalizam onako kako se danas nastoji ostvariti ukida multipolarnost svijeta i pretvara SAD u gos-

Prema tome, imajmo na umu da još uvijek postoje takva mjesta koja nas mogu spasiti od »novuma modernog života«, tih »specifičnih buka« koje uzrokuju tzv. *blazirani kod urbaniteta* (Štulhofer, 2004:11), misleći pri tom na ruralne prostore koji nas okružuju. Ipak, ne smijemo zaboraviti na marginalizirani četvrti svijet koji je ponajviše iskusio negativne posljedice globalizacije.

4. ZAKLJUČAK

Ovaj rad u svojoj biti prikazuje ideološku struju, koja predstavlja okosnicu međunarodne politike i ekonomskih zbivanja suvremenog svijeta. Globalizam se kao ideologija uglavnom veže uz zapadnu civilizaciju, pa su prema tome njegovi glavni »igrači« najrazvijenije zemlje, na čelu sa SAD-om.⁴⁶ Svoju je snagu dokazao i preobrazbom u tzv. imperijalistički globalizam. Stegerovi, kao i Stiglitzovi radovi, poslužili su u dokazivanju teze o postojanju ideologije koja potpomaže globalizaciju posljednjih nekoliko desetljeća. Naime, radi se o igri moći ekonomskih i političkih aktera koji iz trenutnog stanja luče korist. Uzevši u obzir utjecaj globalizacije pa prema tome i globalizma na svjetska događanja posljednjih nekoliko desetljeća za zaključiti je kako su uistinu vidljive promjene na društvenom – individualizacija, ekonomskom – snažan kapitalistički i neoliberalni utjecaj, političkom – globalizam, ali i kulturnom području – ako uzmemo u obzir još uvijek snažno antropocentrično shvaćanje svijeta oko nas.

Zaključno, globalizam, utkan u sve pore globalizacije, ima sve predispozicije da postane moćna ideologija suvremenog svijeta, moćna prvenstveno zbog društvenih skupina kojima je stalo do promicanja i održavanja trenutnog svjetskog poretka.

Ekologizam i tzv. četvrti svijet spomenuti su kako bi se naglasila mogućnost izbora, ipak, realno je naglasiti kako je globalizam, čvrsto vezan uz procese globalizacije, kojoj je očito bilo potrebno ideološko uporište kako bi pronašla put do najskrivenijih kutaka našeg planeta, dominantan sustav ideja, a na temelju tih ideja i predodžbi donose se važne svjetske odluke. Tu je možda jasna predodžba globalizma koji se nalazi u opoziciji spram kozmopolitizma, jer kako kaže Beck odgovor je na globalizaciju kozmopolitiska država, a kozmopolitizam, za razliku od globalizma priznaje razlike a vodi se načelom o pronalasku i priznavanju drugoga. Ipak, dobronamjernost kozmopolitizma, osim u ekološkim i pokretima sličnih vrsta, uglavnom vezanih uz civilno društvo, još nismo sasvim iskusili.

Globalizam se od ostalih ideologija, od kojih su najistaknutije spomenute u tekstu, razlikuje u tome što kombinira različite segmente postojećih ideologija prerastajući tako u svojevrsnu novu ideologiju koja je primjenjiva gotovo na čitav svijet. Radi li se tu

podara svijeta, što mora stvoriti nove suprotnosti i nestabilnosti. Pritom dolazi u pitanje bogatstvo razlika i osobnosti naroda, kultura, jezika, vjera pa i civilizacija – nameće se jedinstven, globalni sustav vrijednosti koji treba omogućiti neograničenu slobodu trgovine, slobodno tržište i stalno uvećavanje profita kao najveće vrijednosti« (Tomic, 2004:181).

konkretno o pobjedničkom neo/liberalizmu potpomognutom primjesama iz ostalih ideoloških sustava ostavit ćemo kao otvoreno pitanje za neku novu raspravu, koja će, za nadati se, imati konkretnu teorijsku orijentaciju, koju ovaj rad, osim općenitog oslonca na prikaz globalizacije i globalizma kroz spektar institucionalističkih i klasnih poimanja međunarodnih odnosa, ne sadrži. Izostanak jasne teorijske orijentacije opravdan je namjerom da se prikaže globalizacija i njezina ideologija upravo onako složeno kako to uistinu i jest.

LITERATURA

- Abercrombie, N., Hill, S., Turner, B. S. (ur.) (2008). *Rječnik sociologije*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Baletić, Z. (2004). Mit nevidljive ruke. U: Prpić, I. (ur.) *Globalizacija i demokracija*. Zagreb: Biblioteka Politička misao. str. 151-163.
- Beck, U. (2003). *Što je globalizacija?* Zagreb: Vizura.
- Beck, U. (2004). *Moć protiv moći u doba globalizacije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Cifrić, I. (1999). Globalizacija i ruralni razvoj. *Sociologija sela*, 37(4):387-407.
- Cifrić, I. (2009). *Kultura i okoliš*. Zaprrešić: Intergrafika d.o.o.
- Cifrić, I. (2003). *Ruralni razvoj i modernizacija*. Zagreb: Biblioteka znanost i društvo.
- Dijk, T. A. (2006). *Ideologija, multidisciplinarn pristup*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Gayraud, J. F., Senat, D. (2008). *Terorizam*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Giddens, A. (1999). *Treći put - Obnova socijaldemokracije*. Zagreb: Politička kultura.
- Giddens, A. (2005). *Odbjegli svijet. Kako globalizacija oblikuje naše živote*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Jessua, C. (2008). *Kapitalizam*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Kalanj, R. (2000). *Ideje i djelovanje. Oglеди o kulturnim promjenama i razvoju*. Zagreb: Biblioteka Razvoj i okoliš.
- Kalanj, R. (2007). Dimenzije modernizacije i mjesto identiteta. *Socijalna ekologija*, 16(2-3):113-156.
- Kregar, J. (2000). Treći put: novi politički i ideološki okviri socijalne politike. *Revija za socijalnu politiku*, 2(7). URL: <http://www.rsp.hr/ojs2/index.php/rsp/article/view/253/257> (11.10.2009.)
- Mayer, T. (2004). Obnova demokracije u vremenu globalizacije: negativna i pozitivna globalizacija. U: Prpić, I. (ur.) *Globalizacija i demokracija*. Zagreb: Biblioteka Politička misao. str. 29-51.
- Mesić, M. (2007). Metodološki kozmopolitizam *versus* metodološki nacionalizam. *Revija za sociologiju*, 38(1-2):69-81.
- Offe, C. (2004). Politički liberalizam, grupna prava i politika straha i povjerenja. U: Prpić, I. (ur.) *Globalizacija i demokracija*. Zagreb: Biblioteka Politička misao. str. 115-126.

- Pažanin, A. (2009). Globalizacija i politika. *Politička misao*, 46(1):49-58.
- Ravlić, S. (2003). *Suvremene političke ideologije*. Zagreb: Politička kultura.
- Rodin, D. (1999). Globalizam: nastavak moderne ili nova paradigma? *Politička misao*, 36(1):83-100.
- Rodin, D. (2004). Globalizam ili putovanje u novu podjelu globusa. U: Prpić, I. (ur.) *Globalizacija i demokracija*. Zagreb: Biblioteka Politička misao. str. 5-29.
- Stager, M. B. (2005a). From market Globalism to Imperial globalism: Ideology and American Power after 9/1. *Globalisations*, 2(1):31-36. URL: <http://mams.rmit.edu.au/g97wp2i82aj1.pdf> (24.09.2009.)
- Stager, M. B. (2005b). Ideologies of globalization. *Journal of Political Ideologies*, 10 (1):11-30. URL: <http://mams.rmit.edu.au/es4cefp6ifj1.pdf> (24.09.2009.)
- Stager, M. B. (2005 c). *Globalizacija*. Sarajevo: Šahinpašić.
- Stiglitz, J. E. (2004). *Globalizacija i dvojbe koje izaziva*. Zagreb: Algoritam.
- Stiglitz, J. E. (2009). *Uspjeh globalizacije. Novi koraci do pravednog svijeta*. Zagreb: Algoritam.
- Štulhofer, A. (2004). *Kraj intimnosti? Suvremenost, globalizacija i ljubavne veze*. URL: <http://www.ffzg.hr/socio/astulhof/tekstovi/Kraj%20intimnosti.pdf> (31.10.2009.)
- Tomac, Z. (2004). Globalna demokracija nasuprot globalnoj diktaturi kapitala. U: Prpić, I. (ur.) *Globalizacija i demokracija*. Zagreb: Biblioteka Politička misao. str. 171-181.

GLOBALISM – IDEOLOGY OF GLOBALIZATION

Anita Bušljeta

Summary

The paper discusses the general thesis that globalism, regardless of whether it represents the 20th century ideologies, on the basis of which it was originally created, or simply an indeterminate collection of ideas, has influenced, together with globalization as an umbrella term, world events over the past several decades, in social, economic, political and cultural spheres. The emphasis is placed on economic and political spheres. In the end, ecologism is presented as a possible alternative to omnipresent pollution of our planet, caused by uncontrolled increase of both population and industry, aided by new technological »solutions«. The »Fourth World« is mentioned to spark interest in those looking for a solution from »distancing and blasé attitude of an urban person«.

Finally, the paper ends with the conclusion that globalism represents a particular type of contemporary ideology, whose power is not only in the powerful actors and social groups that promote it, but also in its ability to combine different segments from past ideologies, thus becoming a powerful ideological medium applicable to almost the entire world.

Key words: ideology, ecologism, globalization, globalism, neoliberalism, neoconservatism, terrorism

GLOBALISMUS – DIE IDEOLOGIE DER GLOBALISIERUNG

Anita Bušljeta

Zusammenfassung

In der vorliegenden Arbeit wird von der allgemeinen These ausgegangen, dass der Globalismus, ungeachtet dessen ob er eine Ideologie, wie es diejenigen im Laufe des 20. Jahrhunderts waren und auf deren Basis er entstanden ist, oder nur eine unbestimmte Menge von Ideen darstellt, zusammen mit dem Dachbegriff der Globalisierung in den letzten paar Jahrzehnten das Weltgeschehen beeinflusst hat und zwar im sozialen, ökonomischen, politischen und kulturellen Bereich. Die Betonung wurde gerade auf den ökonomischen und politischen Bereich gelegt.

Schließlich wurde der Ökologismus als eine mögliche Alternative der allgegenwärtigen durch unkontrolliertes Wachstum sowohl der Bevölkerung als auch der Industrie mit Hilfe von neuen technologischen »Lösungen« verursachter Verschmutzung unseres Planeten dargestellt. »Die vierte Welt« wurde erwähnt, um diejenigen zu intrigieren, die auf der Suche nach der Rettung von der »Distanziertheit und dem blasierten Code der Urbanität« sind.

Wir kommen zum Schluss, dass der Globalismus eine besondere Art der modernen Ideologie darstellt, deren Macht nicht nur in den mächtigen Akteuren und den Gesellschaftsgruppen, die für ihn werben, liegt, sondern auch darin, dass er unterschiedliche Segmente bisheriger Ideologien kombinierend zu einem mächtigen Ideologiemittel wird, das fast auf die ganze Welt angewendet werden kann.

Schlüsselwörter: Ideologie, Ökologismus, Globalisierung, Globalismus, Neoliberalismus, Neokonservatismus, Terrorismus

